

Maria Barłowska

Okruchy

Studia o wierszach odnalezionych
w rękopisach XVII wieku

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Maria Barłowska, dr hab., profesor w Instytucie Literaturoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego. Jej zainteresowania naukowe obejmują: piśmiennictwo epok dawnych, edytorstwo i retorykę. Opublikowała książki: *Jerzy Ossoliński. Orator polskiego baroku* (Katowice 2000), *Jakub Sobieski pamięci wielkiego kawalera, Bartłomieja Nowodworskiego...* (Szczecin 2006), *Ossoliński, Moskorzowski, Sarbiewski – mowy pogrzebowe. Teksty w dialogu* (Katowice 2008), *Swada i milczenie. Zbiory oratorskie XVII–XVIII wieku – prolegomena filologiczne* (Katowice 2010), „*Nasz Kochanowski*”. *Studia z recepcji poety w wieku XVII* (Katowice 2014); edycje krytyczne: *Mateusz Bembus, Wizerunek szlachcica prawdziwego w kazaniu na pogrzebie Andrzeja Boboli* (Warszawa 2016, Biblioteka Dawnej Literatury Popularnej i Okolicznościowej, t. 27); *Jakub Sobieski, Mowy pogrzebowe*, wyd. M. Barłowska i M. Ciszewska (Warszawa 2019, Biblioteka Pisarzy Staropolskich, t. 45), oraz kilkadziesiąt artykułów. Jest współredaktorką i współautorką książek: *Retoryka* (Warszawa 2008), *Ćwiczenia z retoryki* (Warszawa 2010), a także tomów zbiorowych ukazujących się w Wydawnictwie Uniwersytetu Śląskiego pod tytułem *Sarmackie theatrum* (t. 2, 5, 8).

Okruchy

**Studia o wierszach odnalezionych
w rękopisach XVII wieku**

Maria Barłowska

Okruchy

**Studia o wierszach odnalezionych
w rękopisach XVII wieku**

Recenzja

Radosław Grzeškowiak, Roman Krzywy

Śp. Urszuli Barłowskiej z Lechowskich
(28 III 1935 r.-11 VIII 2018 r.),
Matce Ukochanej

M.

Spis treści

Słowo na początek	9
Stare i nowe – dwa wiersze „na zegary” z sylwy Stanisława Rakowskiego	13
ANEKS: <i>Zegar bijący; Zegar ciekący</i>	38
„Gdy chciałem na służbę do Ciebie...” Listowne konkury wierszem i prozą	41
ANEKS: I Krzysztof Demianowicz	83
II Anonim	99
Przykład „niemożliwy” – erotyk małżeński z sylwy Bogusława Kazimierza Maskiewicza	123
ANEKS: Jan Zaleski <i>Pokładziny</i>	146
Michała Leona Obuchowicza teksty z moskiewskiej niewoli	151
ANEKS: Michał Leon Obuchowicz <i>Lament więźnia; Jako przeciwność ponosić mamy; Jezus, Maryja, Józef</i>	176
W kaznodziejskim zapale – <i>Pieśni mięsopustne</i> Jana Stoińskiego	185
ANEKS: Jan Stoiński <i>Pieśni mięsopustne</i>	232
Do obrazu Holandii w wieku XVII. <i>Opisanie Holandriów</i> z sylwy Andrzeja Lubienieckiego	319
ANEKS: <i>Opisanie Holandriów</i>	342
Zasady transkrypcji	347
Bibliografia	353

Nota bibliograficzna	371
Indeks osobowy	373
Summary	381
Резюме	383

Słowo na początek

Są książki, które powstają jako realizacja śmiałego pomysłu, idei czy efekt zastosowania nowej metody, także takie, które przynoszą pogłębioną analizę problemu albo wyjaśniającą syntezę jakiejś całości. Ale są też książki, które pisze przede wszystkim czas. Ta do takich właśnie należy. Metaforyczny tytuł - *Okruchy* - jest tu ucieczką i usprawiedliwieniem jednocześnie. Przecież nie można zarzucać drobinom, że nie reprezentują całości, że są odpryskiem z obrzeża, częstką o wadze niewielkiej. Że się je zauważa niechcący, nie szuka ich, ale się je spotyka, proces trwa, gdzieś się odkładają - tak po prostu, bez krytycyzmu i teleologicznych zamiarów. Czyż to jest działanie naukowe?

Wyznanie badacza dawnych rękopisów na tle historii dokonań jego poprzedników nie może być zaskakujące - to przypadek rzadzi odkryciem. Prezentowane w tej książce wiersze pojawiły się „przy okazji”, dlatego, że od lat prowadzone badania dawnego oratorstwa oznaczały w praktyce zapoznawanie się z setkami różnych, nawet rzadko eksplorowanych manuskryptów. Działanie badacza było przede wszystkim czynnością oka, które postrzega, wylawia element z chaosu innych. W tym momencie przekracza niewidzialną granicę, wyjmując zapis z jego naturalnego bogactwa faktów, wśród których został umieszczony i zastygł jako ślad minionego, czyniąc go przedmiotem oglądu z dystansu, patrzenia historyka. Postrzega zaś to, co praktykowana dyscyplina (jako dziedzina i postawa) pozwala mu dostrzec: poprzez różnicujące tło, relacje podobieństw i niepodobieństw, znajomego i nieznanego, w ramach uznanych pojęć. Ale jednocześnie patrzy indywidualnie - przecież widzi dopiero człowiek.

Zgromadzone w tej książce studia są przede wszystkim zapisem efektu tego podstawowego działania: patrzenia. Wyrosły ze

sprokowanego nim doświadczenia rozpoznawania nieznanego, pierwszego odczytywania odkrywanych w ogóle lub odkrywanych na nowo tekstów z XVII wieku. Jako takie stanowiły one wyzwanie, którego podjęcie za każdym razem obciążone jest zwiększonym ryzykiem błędu, uproszczenia, cząstkowości. Element nowości jest właściwie jedyną nicią łączącą zgromadzone tu wiersze (i fragmenty związanej z nimi prozy). Poza tym pochodzą z różnych środowisk, podejmują różne tematy, przyjmują różne języki poetyckiego wyrazu. Każdy z zabytków był poniekąd zagadką, która wymagała indywidualnego podejścia i nie do końca udawała się rozwiązać. Oczywiście wszystkie zostały odnalezione w rękopisach, w sylwach, co w świetle tego, co napisano już o znaczeniu obiegu rękopiśmiennego w epoce baroku, właściwie nie powinno dziwić – to nadal „łowne pole”. Znane też są wielorakie konsekwencje rękopiśmienności przekazów dla samych tekstów, przekładające się na czyhające na badacza pułapki oraz niebezpieczeństwa błędnych odczytań. Na pewno nie są wolne od tych przypadłości i prezentowane prace.

Każdy rozdział został poświęcony jednemu zabytkowi i każdy składa się z dwu części: analityczno-interpretacyjnego studium oraz aneksu z edycją utworu. Poza podstawowymi ustaleniami faktograficznymi, rozpoznaniem okoliczności dających się odczytać z charakteru i zawartości manuskryptu, sylwy traktowane są przede wszystkim jako nośnik tekstu i to on stoi w centrum zainteresowania¹. Jest to więc za każdym razem badanie wychodzące od szczegółu, a kwestie ogólne: obyczajowe, genologiczne, literackie konwencje i retoryka, stanowią jego punkty odniesienia. Przedstawione zostały utwory, które nie są wybitne, choć czasem

---

¹ Możliwe jest ujęcie odmienne, w którym bada się przede wszystkim obiegi tekstów, dąży do odtworzenia ich rękopiśmiennej tradycji przez rozpoznanie charakteru rękopisów i środowisk, w jakich funkcjonowały. Metodę tę zastosowałam w odniesieniu do polskiego oratorstwa (M. Barłowska, *Swada i milczenie. Zbiory oratorskie XVII–XVIII wieku – prolegomena filologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2010), wobec poezji angielskiej posłużył się nią ostatnio Arthur F. Marotti (*The Circulation of Poetry in Manuscript in Early Modern England*, Routledge, New York 2021).

niepozabawione literackich wartości, które nie tylko wzbogacają znane skądinąd, typowe realizacje tematów, pokazują ich wrośnięte w dawny obyczaj funkcjonowanie, ale też dokumentują lekturowe upodobania czytelników, poświadczone już samym utrwaleniem ich w prywatnych zapiskach. Teksty, choć ujęte jako aneksy, zostały opracowane krytycznie, przy czym różny charakter przekazów wymagał odrębnego potraktowania komentarza i aparatu krytycznego (kierowano się zasadą ograniczenia ich do niezbędnego minimum).

Książkę tylko symbolicznie otwiera literackie odniesienie do czasu, wyobrażenia zegarów (*Zegar ciekący, Zegar bijący*), a wypełnia porządek *aliquid gratae varietatis* jedynie uczyniony. Jeśli natomiast rzecz ująć z retorycznej perspektywy, zaproponowane tu wnioski z badawczego patrzenia na wiersze zauważone w rękopisach XVII wieku otwierają możliwe dalsze kwestie: spory o definicje (*status finitionis*), spory o oceny (*status qualitatis*). Jednak na najbardziej podstawowym poziomie (*status coniecturalis*) w jednym są bezdyskusyjne – w swym fizycznym wymiarze, przywracają bowiem nieznanne teksty jako fakty włączone w rzeczywistość dziejów literatury polskiej.

Za krytyczny i twórczy współudział w myśleniu o prezentowanych Czytelnikom utworach oraz pracy godzinę niejedną, którą najlepiej ten, co sam wędrował po manuskryptach, zrozumie, serdecznie dziękuję Recenzentom książki: Profesorowi Radosławowi Grześkowiakowi i Profesorowi Romanowi Krzywemu.

Indeks osobowy*

- A**
Abraham, bibl. 252, 291
Absalom, bibl. 288
Achab, bibl. 220, 279–280
Adalberg Samuel 36
Afrodyta (Wenus), mit. 111, 120, 133, 147
Aftonios 328, 335
Agnieszka, św. 100
Agricola Rudolf 328
Aleksander Macedoński 112
Amnon, bibl. 288
Anonim-Protestant 124, 135
Apelles 112
Apollo, mit. 177–178
Arciszewski Albrycht 188–189, 232
Arciszewski Krzysztof 189
Arciszewski Samuel 57
Arct Michał 337
Artemida, mit. 177
Arystoteles ze Stagiry 173, 219
Ass Abraham 152
Atalanta, mit. 77, 119
Atena, mit. 111
Atropos, mit. 299
Augustyn, św. (Aurelius Augustinus) 34, 210
Augustyniak Urszula 188–189
Awianowicz Bartosz 328, 335
- B**
Bachtin Michał 193
Bachus, mit. 192, 194, 264
Backvis Claude 123–124
Balbus Stanisław 193
Baliński Michał 152, 190
Banasiowa Teresa 165, 171
Barbara Radziwiłłówna, królowa polska 41
Barleus Caspar 35
Barłowska Maria 10, 22, 24–25, 44, 53–54, 61–62, 73, 83–84, 126, 131, 186, 197, 213
Baruch Maksymilian 58–59
Barycz Henryk 322
Baryczka Wojciech 58
Baryczkowa Agnieszka z Dzianotów 59
Baryczkowie, ród mieszczański 59
Baryczkówna Agnieszka 58–59, 63–66, 99, 111
Baryczkówna Barbara 59
Baryczkówna Bona 59
Bator Monika 20
Batorówna Gryzelda, zob. Zamoyska Gryzelda z Batorych
Batowski Aleksander 126
Batszeba, bibl. 287
Białobocki Marcin 19
Białostocki Jan 19
Biegański Jan Krzysztof 42
Biernacki Andrzej 124
Birkenmajer Aleksander 212
Birkenmajer Ludwik 212

---

* W indeksie nie uwzględniono nazwisk występujących w *Bibliografii*.

- Błońska Zofia 57
 Bobrowicz Jan Nepomucen 141, 189, 225
 Bock Fryderyk S. 186
 Boecjusz (Anicius Manlius Severinus Boethius) 164
 Bogucka Maria 334
 Boniecki Adam 188
 Bonito Vitaniello 33
 Borek Piotr 22, 42, 61, 79, 161
 Borowski Andrzej 320, 322
 Bruchnalski Wilhelm 31
 Brückner Aleksander 14–15, 43–44, 51, 337
 Bruni Antonio 33
 Brzostowski Grzegorz 59
 Buchwald-Pelcowa Paulina 188
 Burdziej Bogdan 62
 Buszewicz Elwira 25
- Calvucci Wilhelm** 154
Cedrowski Aleksander 142
Cedrowski Jan 152
Cervantes y Saavedra Miguel de 164
Cezary Franciszek 20
Chalecka Elżbieta 20
Chemperek Dariusz 13, 35, 323
Chodkiewicz Jan Karol 41
Chodkiewiczowa Zofia z Mieleckich 41
Chojnowski Zbigniew 19
Chomętowska Zofia 45
Chomętowski Władysław 41
Chowański Iwan 152
Chrapowicki Antoni 151
Chruściel Katarzyna 154
Ciszewska Małgorzata 17, 49, 53, 55, 57, 70, 79, 83, 125–127, 131, 142
Ciświcki Władysław 57
Cybulski Marek 140
Cytowska Maria 210
Czaplic Andrzej 339
Czapliński Władysław 152
- Czarniecki Stefan** 156–158
Czechowicz Agnieszka 53
Czubek Jan 23
- Damianowicz (Demianowicz) Samuel** 45, 84
Dante Alighieri 15
Daugirdas Kristina 190
Dawid, król żydowski, bibl. 222–223, 286–288
Dąbkowska-Kujko Justyna 16, 79
Demen Herman 14
Demianowicz Franciszek 45
Demianowicz Jan 45
Demianowicz Krzysztof 44–46, 50, 52, 54–57, 76, 78, 83–84
Demianowicz Stanisław 45
Długosz Józef 321
Domański Juliusz 173, 187, 312
Domaszewski 156
Dousa Jan 340
Drakoncjusz (Aemilius Blossius Dracontius) 164
Drob Janusz Andrzej 14, 18
Dudzik Wojciech 193
Dürr-Durski Jan 170, 189
Dybek Dariusz 128
Dymitr Samozwaniec I, car 17
Dynak Władysław 92
Działyński Paweł 319, 333
Dziubiński Andrzej 337
- Eliasz, prorok bibl.** 256
Erazm z Rotterdamu (Erasmus Desiderius Rotterodamus) 30
Estreicher Karol 186
Ezaw, bibl. 286
- Fabricius (Fabrycjusz, Fabrycy) Piotr** 30
Fałęcki Hieronim 20–21

- Filip II Habsburg, król hiszpański 319, 342
 Filip II Macedoński 112
 Filipowicz Stanisław J. 22
 Fiszer Jan 192
 Fredro Andrzej Maksymilian 67
 Fredro Jakub Maksymilian 24
- G**
 Ganducci Giovanni Battista 35
 Ganszyniec Ryszard 42, 61
 Gardner Helen 33
 Gawarecki Sebastian 321, 327, 332
 Gdajusz Adam 193
 Giudici Cesare 35
 Gloger Zygmunt 192
 Goliat, bibl. 242
 Goliński Janusz 19, 197
 Gorczyn Piotr 172
 Goreniowa Anna 193
 Goreń Andrzej 193
 Gorzkowski Albert 219, 328
 Gosiewski Wincenty 155, 159
 Gostomski Anzelm 330
 Gottsched Johann Christoph 328
 Górską Magdalena 141
 Grabski Stanisław 38
 Grala Hieronim 156
 Grodwagner Jan 334
 Gruchała Janusz Stanisław 23, 333
 Grudziński Mikołaj 321
 Grudziński Zygmunt 321
 Grzegorz z Żarnowca 199–200
 Grzeszczuk Stanisław 23, 135, 331, 333
 Grześkowiak Radosław 11, 14, 19, 33, 45, 69, 75, 131, 134–135, 213
 Guinigi Vincenzo 35
 Guzowski Piotr 191
- H**
 Halkiewicz-Sojak Grażyna 62
 Hanusiewicz Mirosława 50, 127–128, 133, 138
 Hartung Gottlieb Lebrecht 186
- Haur Jakub Kazimierz 21–22, 170, 329, 334–335, 338–339
 Helena, mit. 68–69, 77, 111–112, 120
 Heli, bibl. 263
 Hensius Daniel 339, 342
 Hera, mit. 111
 Herbut Jan Szczęsny 164
 Herkules, mit. 164
 Hińcza Marcin 20
 Hippomenes, mit. 77, 119
 Horacy (Quintus Horatius Flaccus) 23
 Horbowy Irena 319
 Hymen, mit. 130
- I**
 Iwański 45
 Izaak, bibl. 252, 286
- J**
 Jakub, bibl. 77, 286
 Jakub, św., apostoł 105
 Jan II Kazimierz Waza, król polski 27, 153, 157
 Jan III Sobieski, król polski 41, 83, 154, 321
 Jan, św., apostoł 105, 245
 Jan Chrzyciel, św. 238
 Jarczykowa Mariola 20, 141–142, 188, 333
 Jarosz Adam 61
 Jaworski Jan 41
 Jekiel Teresa 323
 Jezus Chrystus 105, 183, 193, 195, 203, 206, 212, 215–216, 223–227, 238–239, 245, 248, 251, 253, 255, 257, 264, 275, 295, 300, 314, 316
 Józef, św., bibl. 162, 181, 226
 Jurewicz Oktawiusz 23
 Juszyński Hieronim 186
- K**
 Kaczmarczyk Iwona 193
 Kamieński Petroniusz 20
 Kania Ireneusz 20
 Karmanowski Olbrycht 142

- Karol Ferdynand Waza, królewicz polski 22
- Karpiński Adam 54
- Kastor, mit. 120
- Katon Starszy (Marcus Porcius Cato) 320
- Kawecka-Gryczowa Alodia 205
- Kazimierz I Wielki, król polski 197
- Kępiński Andrzej 171
- Kicińska Urszula 70
- Klaudian (Claudius Claudianus) 23
- Klimowicz Mieczysław 41
- Knapiusz Grzegorz 261
- Koch Julius 23
- Kochanowski Jan 23, 29, 61–62, 75–76, 108, 124, 139, 167–168, 172, 235
- Kochanowski Piotr 135, 331
- Kochlewski Piotr 189
- Kochowski Wespazjan 124, 128
- Konarski Szymon 190
- Konorska Łucja 217
- Konorski Bolesław 217
- Kossowski Adam 187, 322
- Koszkiel (Kosküll, Koschkull) Al-brycht 188
- Koszkiel (Kosküll, Koschkull) Jan 189
- Koszkiel (Kosküll, Koschkull) Jerzy 188
- Koszkielowa Halszka Magdalena z Medonów 189
- Koszkielowa ze Skopów 188, 190, 232
- Koszkielowie h. własnego 188–189
- Kot Stanisław 187, 232, 322–325
- Kotarska Jadwiga 55, 124, 134
- Kotarski Edmund 178
- Kotlubaj Edward 42
- Kowedaj Siemion 152
- Koźmicki Daniel 142
- Kraiński Krzysztof 194, 200
- Kraiński Wincenty 186
- Krasuski Dominik 20
- Kraushar Aleksander 172, 189
- Krauze-Karpińska Joanna 54
- Kryczyński Leon 188
- Krzysztofik Małgorzata 20
- Krzywy Roman 11, 17, 62, 123, 127–129, 161, 165, 171, 177, 328, 337
- Krzyżanowski Julian 36, 75, 167
- Kuchta Joanna 70
- Kukulski Leszek 27, 34, 41
- Kunicki-Goldfinger Władysław 321
- Künstler-Langner Danuta 19
- Kupidyn (Amor), mit. 130, 133, 148
- Kurządkowska Beata 19
- L**asocińska Estera 62, 163
- Latona, mit. 177
- Lausberg Heinrich 219, 328
- Lenart Mirosław 213
- Liedke Marzena 191
- Linde Bogumił Samuel 138
- Link-Lenczowska Stanisława 17, 20
- Litwornia Andrzej 165
- Lot, bibl. 222, 265, 286, 288
- Lubienieccy h. Rola 187
- Lubieniecki Andrzej mł. 187–190, 232, 319, 322, 325–326, 330, 335, 339, 342
- Lubieniecki Andrzej Stanisław 322
- Lubieniecki Krzysztof 322
- Lubieniecki Mikołaj 339
- Lubieniecki Stanisław 187, 322–323
- Lubomirski Stanisław Herakliusz 16
- Lulewicz Henryk 151, 153
- Ł**oski Alojzy Franciszek 59, 78, 99
- Łubieński Stanisław 24
- M**aciejewska Iwona 42–43
- Maksymilian I Habsburg 319
- Maleszyński Dariusz Cezary 165, 171
- Malicki Jan 172, 193
- Maliniak Julian 337
- Małyska Marta 19–20
- Marciniak Ryszard 319

- Marcjalis (Martialis Valerius Marcus) 23
- Maria, księżna Burgundii, Luksemburga i Brabancji 319
- Marotti Arthur F. 10
- Mars, mit. 181
- Maryja, matka Chrystusa 162, 181
- Maskiewicz Bogusław Kazimierz 123, 127-128, 141-142, 146, 152
- Maskiewicz Samuel 152
- Matecki Józef 186
- Matuszewski Adam 185
- Mayenowa Maria Renata 130
- Meller Katarzyna 75, 185, 212, 215, 229
- Menander Rhetor 328, 337
- Menelaos, mit. 120
- Mesomedes z Krety 34
- Meternich Wilhelm 35
- Meyern von Augustin 154
- Mężyński Andrzej 59
- Miaskowski Kasper 29, 127, 164, 197
- Michał Korybut Wiśniowiecki, król polski 154
- Michałowska Teresa 29, 191, 210
- Michałowski Ignacy Paweł 22
- Mieleszko Mikołaj 19
- Mierzyńska Maryna 45, 52
- Milewska-Ważbińska Barbara 29
- Minor Aleksander 333
- Misiurek Jerzy 215
- Młodzianowski Tomasz 194-195
- Mniszchowa Konstancja z Tarłów 42
- Mniszchówna Maryna 17
- Mniszech Józef 42, 83
- Moisan-Jabłońska Krystyna 193
- Mojżesz, bibl. 256
- Morsztyn Hieronim 14, 23, 45, 54, 83, 129-131, 135, 140, 142, 188
- Morsztyn Jan Andrzej 27-28, 62, 131
- Morsztyn Krzysztof 213
- Morsztyn Zbigniew 18-20, 164, 166, 168, 170, 172-173, 187, 331
- Morus Thomas 164
- Moskorzowscy h. Pilawa 185
- Moskorzowski Andrzej 45, 197, 213
- Mroczek Katarzyna 128
- Mrowcewicz Krzysztof 33, 168
- Mustafa I, sułtan turecki 177
- Myśliszewski 156
- Mytnik Ewa 142
- Naborowski Daniel 13, 61, 142, 189, 323
- Nagielski Mirosław 27
- Niedźwiedz Jakub 19
- Niemirydz Jerzy 213
- Niesiecki Kasper 141, 143, 189
- Niewiadomska Agnieszka 333
- Niewiara Aleksandra 171, 326
- Niewieski Stanisław Jan 22
- Niobe, mit. 177
- Nizio Krystyna 59
- Noe, bibl. 222, 286, 288
- Nowak Zbigniew Jerzy 54
- Nowicka-Jeżowa Alina 29, 77
- Nowicka-Struska Anna 70
- O**buchowicz Filip Kazimierz 151, 155
- Obuchowicz Michał Leon 151, 153-155, 157-158, 160-162, 166, 168-171, 173, 176
- Obuchowicz Teodor Hieronim 151, 153, 155, 176
- Obuchowiczowa Zofia z Obryńskich 158, 160
- Obuchowiczowie h. własnego 152-153, 165, 176
- Oczko Piotr 325, 327, 338
- Ogonowski Zbigniew 212
- Olejniczak Bernard 23
- Olma Marceli 22, 42, 61, 79
- Oresme Nicole 28
- Ossoliński Jerzy 54, 62, 330

Ostrowski-Danejkowicz Jan 67
Oszczęda Aleksandra 17
Ościk Hrehory 172
Otwinowska Barbara 29, 191
Otwinowski Erazm 213
Owidiusz (Publius Ovidius Nazo) 43,
108, 169
Oźlański Artur 164

Paprocki Bartosz 125
Partyka Joanna 21, 170, 329
Parys, mit. 77, 111, 120
Paulin z Noli, św. 34
Paweł, św., apostoł 211, 237
Pawlak Wiesław 62
Pelc Janusz 19, 23, 75, 164, 166, 187,
331
Pertek Jerzy 189
Petrycy Sebastian F. 156, 164–165
Pfeiffer Bogusław 28
Picinelli Filippo 14
Pietrzyk Zdzisław 321
Piotr, św., apostoł 105
Piotrkowczyk Andrzej 20
Piotrkowczyk Stanisław 18
Pisani Ignazio 35
Pisarski Jan Stanisław 67
Pistorius Szymon 45
Platon 13
Plutarch z Cheronei 312
Podbielski Henryk 219
Pollak Roman 135, 188, 331
Polluks (Polideukses), mit. 120
Popiołek Bożena 42
Potocki Jędrzej 158
Potocki Wacław 14–15, 34, 36, 128, 139,
213, 333
Przetocki Hiacynt 197
Przytkowski Samuel 323
Puk Marlena 169
Pulcarelli Constanzo 35

Rachele, bibl. 77
Rachuba Andrzej 151, 153, 189
Raczyńska Jadwiga 143
Radwański Witold 323
Radziwiłł Bogusław 42, 143
Radziwiłł Hieronim 42
Radziwiłł Janusz 190
Radziwiłł Krzysztof 188–189
Radziwiłł Michał Karol 162
Radziwiłł Michał Kazimierz 42
Radziwiłłowa Franciszka Urszula
z Wiśniowieckich 42
Radziwiłłowa Magdalena z Czapskich 42
Radziwiłłowa Katarzyna z Sapiechów
162
Radziwiłłówna Anna Maria 42
Rakowski Stanisław 13, 22–27, 38, 61,
195
Razicka Teresa 58
Razicki Stanisław 58
Rej Mikołaj 31, 198
Ripa Cesare 20
Rodecki Aleksy 205
Rok Bogdan 321
Romanowski Andrzej 185
Rostworowski Emanuel 27, 155, 322
Rubens Peter Paul 334
Russell Donald Andrew 328
Ryba Renata 157, 161
Rychłowski Franciszek 18, 34
Rymut Kazimierz 41
Rzepka Ryszard 41
Rzyska Anna 19
Sadowski Zdzisław 334
Sajkowski Alojzy 41–42, 152
Samsonowicz Henryk 156
Sandius Krzysztof 185–186, 188
Sapieha Paweł Jan 151
Sarbiewski Maciej Kazimierz 24–25,
323, 339

- Sarnowska-Temeriusz Elżbieta 191
 Schedel Krzysztof 199
 Schedel Mikołaj Aleksander 21
 Schopenhauer Artur 217
 Scorsone Massimo 35
 Sempronio Giovanni Leone 33
 Seneka Młodszy (Lucius Annaeus Seneca) 18, 34
 Sennewald Gustaw Adolf 190
 Sęp Szarzyński Mikołaj 29
 Siebeneicher Jakub 200, 330
 Siemichowski Bartłomiej 45, 83
 Sierny Tadeusz 193
 Skarga Piotr 20, 224–225
 Skop Felicjan 189
 Skop Jerzy 189
 Skop (Szkop) Zygmunt 189
 Skopowa Konstancja Izabella z Espe-ryeszów 189
 Skopowie h. Trąby 189
 Słomak Iwona 20–21
 Smolik Jan 124
 Sobieski Jakub 131, 320, 330, 334, 338
 Sobieski Jan, wojewodziec ruski, zob. Jan III Sobieski
 Sobieski Marek 321
 Socyn Faust 212
 Sokołowska Jadwiga 15, 58, 130
 Sokołowski August 276
 Spenser Edmund 140
 Stadnicka Agnieszka 44–45, 55, 78, 83
 Stadnicki Jerzy 124
 Stadnicki Walerian 45, 52, 57
 Starowieyski Marek 226
 Starowolski Szymon 198–199
 Sternacki Sebastian 194, 205
 Stoiński Jan 185–188, 191, 193, 195–196, 198, 201–202, 204–206, 211–213, 215–216, 218–227, 229, 232–233
 Strada Famiano 35
 Stuchlik-Surowiak Beata 125
 Styk Maria Barbara 328
 Sulowski Jan 210
 Szczucki Lech 185, 187
 Szlichtyng Jan 57
 Szlichtyng Jerzy 337
 Szymonowicz Szymon 127
Ślęczka Tomasz 158
 Ślękowa Ludwika 191
Tamar, bibl. 288
 Tasso Torquato 135, 331
 Tazbir Janusz 187, 320, 322, 335
 Tesauro Emanuele 29
 Tęczyński Jan Baptysta 168
 Trembecki Jakub Teodor 14, 43, 57, 337
 Trębska Małgorzata, zob. Ciszewska Małgorzata
 Trybulec Ireneusz 205
 Trzaskowski Zbigniew 20
 Trzebicki Andrzej 25
 Trzynadłowski Jan 165
 Tuftę Virginia 140
 Twardowski Kasper 33
 Twardowski Samuel 16–17, 177
Urban-Godziek Grażyna 47
 Uriasz, bibl. 223, 287
Walther Hans 26
 Wapowski Stanisław 126
 Wasilewski Tadeusz 155
 Wąsowski Bartłomiej Nataniel 321, 330, 332, 336
 Wesołowska Elżbieta 169
 Wilson Nigel Guy 328
 Wirzbięta Maciej 198, 200
 Wisner Henryk 190
 Wiszniewski Michał 186
 Wiszowata Małgorzata 45
 Wiśnicka Teresa ze Strażyców 42
 Wiśnicki Kazimierz 42
 Withmarsh Tim 35

Witwicki Władysław 13
Władysław IV Waza, król polski 20,
22, 24
Władysławiusz Adam 165
Włodarski Maciej 209
Wojtowicz Witold 195, 199
Wolan 190
Wolan Andrzej 190
Wolan Tomasz 191
Wolanowie h. Lis 190
Wolański Filip 321
Woron-Trojanowska Joanna 137
Wójcicki Jacek 156
Wójcik Andrzej 169
Wujek Jakub 200
Wydra Wiesław 41

Zajdler Ludwik 13, 15, 28
Zakliczyńska Anna 57
Zaleski Cynenberg Jan 143
Zaleski Jan 128, 135, 137-138, 140-143,
146

Zaleski Zygmunt Jan 141
Załęska Maria 221
Zamoyska Gryzelda z Batorych 14
Zamoyski Jan 14
Zamoyski Tomasz 126, 131
Zatorski Aleksander Paweł 42-43
Zawacki Teodor 21-22
Zbaraski Krzysztof 16-17, 177
Zboińska-Daszyńska Bożena 321
Zborowski Andrzej 142
Zborowski Samuel 172
Zebrzydowski Mikołaj 14
Zygmunt III Waza, król polski 17,
177

Żabczyc Jan 17
Żegocki Krzysztof 154
Żółkiewski Stanisław 126
Żukowska Kazimiera 15, 58, 130
Żurkowski Stanisław 126
Żybert Emilia 34

Maria Barłowska

Crumbs
Studies on Poems Found in 17th Century Manuscripts

Summary

As the metaphorical title, *Crumbs. Studies on Poems Found in 17th Century Manuscripts* puts it, the book is based on source texts that have been preserved as a kind of poetic “trifle”, incorporated into silva manuscripts. Each chapter is devoted to one of them in two ways: it consists of an analytical-interpretative study and a critical edition of the text. All the poems presented here appear for the first time both as an object of research reflection and in their physical dimension – as texts restored to the history of Polish literature. These are works that go beyond the recognised canon of early literature, but which not only enrich the otherwise familiar, typical realisations of the themes, showing how they functioned and revealing the reading tastes of their recipients, but also demonstrate different approaches to them. The entire composition of the book is inspired by baroque *varietas*, as it is both the outcome of the action of time, the years spent reading ancient manuscripts, and a trace of the choices made by the “eye” of the researcher, who looks through the assimilated rules of the discipline, and always looks as a human being.

The first study is devoted to two ekphrases of clocks, preserved in the silva of Stanisław Rakowski (the possible author): a mechanical clock and an hourglass. They are a realisation of a theme popular in European poetry, but until now, despite numerous poetic references to clocks, not documented in this form in Old Polish literature. These descriptors are entangled in a reflection, typical of the epoch, on the transience and futility of the world.

The next chapter, consisting of two parts, reaches back to love poetry. The first of these shows, using the examples of two prose-poem cycles devoted to the endeavours for the hand of heroines mentioned by name (through anagrams and acrostics), the process of assimilation of erotic topicality and its growth into custom, assuming, at the very least, that women also participated in its circulation. Characteristically, both were recorded among exemplary speeches and letters: Demianowicz’s cycle in the Arian oratorical anthology (Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, sygn. 3563 II), and the cy-

cle for Agnieszka Baryczkówna anonymously, in the rhetorical script of Alojzy Łoski (Biblioteka Kórnicka PAN, sygn. 618). The first printed love epistolary did not appear in Poland until the 18th century, so the manuscript samples document not only an earlier tradition, but also suggest a wider functioning in epistolographic collections of incorporated monuments (analogous to the functioning of the oratorical tradition). The second study uncovers an unusual example in early Polish poetry of a marital erotic, which is a personal lyric devoted to the wedding night. The work, written down in the silva of Bogusław Kazimierz Maskiewicz under the name of an unknown poet, Jan Zaleski, bears witness to the author's struggle with the familiar conventions of love poetry, and at the same time allows us to see, also here, the domination of the male perspective on eroticism.

Another chapter is devoted to the poems from the Obuchowicz's silva, omitted by historians in both existing editions of their diaries. The works written by Michał Kazimierz Obuchowicz in his Moscow captivity are presented, reading them in the context of his letters and diary. The lyrical piece *Lament więźnia* [Prisoner's Lament], analysed in detail, is an interesting autobiographical realisation of the genre (alongside Zbigniew Morsztyn's *Duma niewolnicza* [Slave's Pride]).

The last two chapters present poems from Andrzej Lubieniecki's silva. The first presents *Pieśni mięsopustne* [Shrovetide Songs] by Jan Stoiński, considered lost until 2016 – a cycle of six pieces written by an Arian minister in 1650. They constitute, in spirit, a preachy, critical and persuasive consideration of carnival customs and their consequences. It is a text that grew out of specific circumstances (written "on the occasion of Mr Wolan, the evangelist and great drunkard"), containing polemical accents towards other beliefs (criticism of the Catholic understanding and practice of fasting) and recalls the basic principles of Arian faith and ethics (including an interesting realisation of the *miles Christi* theme).

The last study deals with the poem *Opisanie Holandriów* [The Description of the Hollands], inscribed in the same manuscript, which is a typical rhetorical description of the country and its inhabitants. It is a praise from a non-Catholic perspective, probably written by a representative of the Arian milieu. The text, which is part of a group of poems about various nations, was not included in Stanisław Kot's edition, yet it constitutes the most complete old poetic statement about the Netherlands formulated in Polish so far.

Мария Барловска

Крупицы
Размышления о стихотворениях, найденных в рукописях XVII века

Резюме

Как метафорически указано в заглавии: *Крупицы. Размышления о стихотворениях, найденных в рукописях XVII века*, книга опирается на особый вид польских источников, которые сохранились как своего рода поэтические „тонкости“, входящие в манускрипты *Сильва перум* – фамильные дневниковые записи шляхетских родов на протяжении нескольких поколений. Каждая из глав посвящена одному из рукописных сборников и состоит из аналитическо-интерпретативного исследования, а также публикации текста с критическими замечаниями. Все представленные стихотворения появляются первый раз и в качестве объекта исследования, и в своем физическом измерении – как возвращаемый истории польской литературы текст. Эти произведения выходят за пределы признанного канона старопольской литературы, однако они не только обогащают известные, типичные реализации тем, отражающие закрепленные в давних обычаях способы их функционирования и читательские предпочтения, но также раскрывают их новые аспекты. Композиция книги основана на барочной *varietas* – это является как результатом действия времени, многолетнего прочитывания старых рукописей, так и приметой выборов исследователя, который смотрит не только сквозь усвоенные положения своей дисциплины, но и с общечеловеческой точки зрения.

Первый анализ посвящен сохранившимся в тексте ксендза Станислава Раковского (возможного автора) двум экфрасисам часов: механических и песочных. Они актуализируют популярную в европейской поэзии тему, которая до сих пор, несмотря на многочисленные соотнесения с часами, не документирована в такой форме в старопольской литературе. Рассматриваемые описания вписываются в типичные для эпохи размышления о мимолетности жизни и суете мира.

Следующая глава, в состав которой входят две части, обращается к любовной лирике. В первой из них на примерах двух стихотворно-прозаических циклов, посвященных притязаниям на руку названных по фамилии (с помощью анаграммы и акростиха) героинь, показан процесс усвоения эротической топики и ее закрепление в обычае, предполагающее читательское участие в этом также женщин. Интересно, что оба цикла были записаны среди образцовых речей и писем: цикл Демяновича в арианской ораторской антологии (Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, sygn. 3563 II), а цикл для Агнешки Барички анонимно, в риторическом пособии Алойзы Лоски (Biblioteka Kórnicka PAN, sygn. 618). Первая напечатанная любовная переписка появилась в Польше лишь в XVIII веке, следовательно, данные рукописные примеры документируют не только более ранние традиции, но также дают основания предполагать, что в эпистолографических собраниях были довольно распространены образцы литературных памятников (аналогично функционированию ораторской традиции). Вторую часть открывает необычный в старопольской поэзии пример супружеской эротики, которая является личностным стихотворением, посвященным первой брачной ночи. Произведение, записанное в *Сильва rerum* Богуслава Казимира Маскевича под фамилией неизвестного поэта – Яна Залеского, является свидетельством борьбы автора с известными ему жанровыми особенностями любовной лирики, а вместе с тем позволяет заметить также и здесь доминирование мужской точки зрения на проблематику эротики.

Очередная глава посвящена стихотворениям из собрания Обуховичей, не рассматриваемых ранее историками в двух существующих изданиях этих мемуаров. Здесь представлены произведения, написанные Михаилом Казимиром Обуховичем в московском заточении, которые прочтываются в контексте его писем и дневника. Подробно анализируется лирический текст *Плач заключенного* (польск. *Lament więźnia*), являющийся автобиографической реализацией жанра (наряду со стихотворением Збигнева Морштына *Невольничья дума*, польск. *Duma niewolnicza*).

В двух последних главах представлены стихотворения из рукописного сборника Андрея Любинецкого. Первая из них описывает *Мясопустные песни* (польск. *Pieśni mięsopustne*) Яна Стоинского, которые до 2016 года считались пропавшими. Это цикл из шести текстов, написанных арианским министром в 1650 году. По своему духу они являются проповедническими, критическими и персуазивными раздумьями о мясопустных обычаях и их последствиях. Это произведение, созданное на основе конкретных обстоятельств (написанное „по случаю пана Волана, евангелика и большого пьяницы”), содержит полемические акценты по отношению к другим

вероисповеданиям (критика католического понимания и практик поста), а также напоминает об основных принципах арианской веры и этики (в частности, интересная реализация темы *miles Christi*).

Последняя глава трактует о записанном в этой же рукописи стихотворении *Описание голландцев* (польск. *Opisanie Holandrów*), которое является типичным риторическим представлением страны и ее жителей. Это восхваление в контексте некатолического мировосприятия, написанное, вероятно, кем-то из арианской среды. Текст, как часть собрания стихотворения о разных народах, не был включен в издание Станислава Кота. Вместе с тем он до сих пор является самым многосторонним давним поэтическим сочинением о Нидерландах на польском языке.

Redakcja
Agnieszka Plutecka

Przygotowanie okładki według projektu Autorki
Tomasz Tomczuk

Korekta
Marzena Marczyk

Łamanie
Małgorzata Pleśniar

Redaktor inicjujący
Michał Kompała

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2023
Copyright © 2022 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce. Od 1.01.2024 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna monografii zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-0840-5091>
Barłowska, Maria
Okruchy : studia o wierszach odnalezionych
w rękopisach XVII w. / Maria Barłowska.
Wydanie I. - Katowice : Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego, 2022

<https://doi.org/10.31261/PN.4140>

ISBN 978-83-226-4243-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4244-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7-9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk. 24,25. Ark. wyd. 17,5. Papier offset 90 g. PN 4140. Cena 54,90 zł (w tym VAT)

Okruchy... Marii Barłowskiej są książką nie tylko ambitnie pomyślaną, ale też ze znanstwem wykonaną. Mamy tu dwa wiersze na zegary, epistolograficzne wzorniki służące pomocą w podboju panieńskich serc, liryczne sprawozdanie z pokładzin, lamentacje pisane w moskiewskiej niewoli, cykl rymowanych kazań przestrzegających przed mięso-pustnym pijaństwem i wierszowaną charakterystykę Holendrów. Każdy z tych literackich zabytków został opracowany kompleksowo w postaci komentowanej edycji krytycznej oraz erudycyjnego studium interpretacyjnego, odsłaniającego zaplecze obyczajowe i genologiczne, uwarunkowania literackie i retoryczną fakturę dzieła. Monografia ukazuje nieznane dotąd oblicza barokowej poezji.

*Z recenzji
prof. dr. hab. Radosława Grześkowiaka*

Badając od wielu lat sylwy szlacheckie pod kątem materiału oratorskiego, Maria Barłowska niejako na marginesie głównych zainteresowań zebrała interesujące utwory literackie, które po opracowaniu edytorskim i historycznoliterackim złożyły się na niniejszą książkę. W ten sposób powstała jakby nowa sylwa, tyle że naukowa. Prezentując wydobyte z zapomnienia wiersze, listy i oracje z XVII i XVIII wieku, dotyczące głównie tematyki obyczajowej, poprzedziła je autorka wnikliwymi studiami, które tworzą wciągającą czytelnika panoramę dawnej kultury. Jest ona oczywiście niepełna, gdyż zależna od doboru tekstów, jednakże dobrze naświetla fragmenty staropolskiej rzeczywistości, a także przybliżyła konwencje poetyckie i retoryczne, stanowiące ważne narzędzie ówczesnej komunikacji.

*Z recenzji
prof. dr. hab. Romana Krzywego*

Cena 54,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4244-3

9 788322 642443

Więcej o książce

